

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1602

6. De Morosa Delectatione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14077

petitu sensus secundò primi sint peccata omissionis, an verò commissiois? Scotus, & Almainus eos motus peccata omissionis appellat, quoniam ideo peccata sunt, quia ratio cum posset, eos motus non prævidet, non præcauet, non repellit. At Henricus & alij supra memorati sentiunt esse peccata commissiois: & hoc est verius, quia sunt actus mali, quamuis re vera deformitate nullam habent absque tacto, & implicito mentis consensu, qui non obstat, quo minus eiusmodi motus sint quidam actus, non omissiones.

Quartò quæritur, An in ipsa mente & ratione ac voluntate sint etiam motus, & actus primò primi, & secundò primi? Causam dubitandi præbet, quòd fieri nequeat, ut in ratione motus existant & surgant, qui omnem mentis usum & deliberationem præcurrant: nam actus rationis hoc ipso, quòd est talis, usum rationis consequitur: ante omnem item rationis actum, imaginationis & sensus motus existit, ergo nullus rationis actus potest esse motus primò primus. Hoc argumento permoti nonnulli, senserunt in ratione non esse talium motuum differentiam statuendam. At verius tradiderunt alij, reperiri quoque in ratione huiusmodi motus repentinos ac subitos. Non enim negari potest, quin aliquando res obiectæ rationi, ipsam naturaliter excitent, alliciant, & permoueant, & aliquando imperfectè: quare in odio, malevolentia, superbia, inuidia, ira, ambitione, contemptu, inani gloria, nonnunquam leuiter solum peccatur, quoniam res obiecta aliquando tanquam iucunda, vel utilis & comoda primo mentis aspectu sese offert, & voluntatem delectat, antequam ratio eam turpè esse & malam animaduertat: & proinde si res vt iucunda, vel utilis, & comoda, & corpori salutaris, nõ autem vt turpis, & mala, delectatione nos afficit, naturalis est voluntatis actus, quo naturaliter iucundum vel vile bonum, quatenus est bonum, placet, & cum sit actus circa iucundum quidem, vel vile, sed ante omnem prorsus honesti, & turpis noticiam est primò primus omni culpa carens: deinde cum incipit aliquantula apparere turpitudinis noticia, non tamen perfecta; si tunc quoque res turpis, & verita voluntati placeat, actus erit venialis culpa; quia cum adest turpitudinis cognitio, statim res turpis auerti, & repudiari debet, cum is actus circa obiectum malum versetur. Hinc etiam est, vt in ijs quoque quæ sunt contra fidem, possit quis grauius, & leuiter peccare: potest enim sententiam fidei contrariam tanquam veram subito credere, antequam cum Ecclesiæ, vel fidei catholicæ fœdus eam dissidere, & pugnare cognoscat, animaduertat, vel cogitet: & tunc actus est liber à culpa. Si verò incipiat esse cognitio aliquantula non plena, & perfecta, qua deprehendat eam dissentire, & discrepare ab Ecclesiæ decretis, veniale tunc peccatum erit, sicut lethale post plenam mentis noticiam, & deliberationem. Idem etiam potest accidere cum de rebus fidei dubitamus: nam possunt esse subitæ, & repentina dubitationes, quæ naturaliter in mentem obrepant: & possunt esse aliquando cum imperfecta animi deliberatione. idem iuris est in motibus iræ superbiæ, inuidiæ, odij, inanis gloriæ, & alijs similibus.

Quintò quæritur, Quibus modis delectatio,

quæ morosa vocatur, circa obiectum malum contingat: Animaduertendū est, delectationem, dici morosam, nõ ob temporis moram, licet ab ea nomen acceperit, sed eo quòd ex plena animi deliberatione descendat: ita vt delectatio morosa sit eadem, quæ delectatio deliberata. Et quoniam deliberatio rationis vno temporis momento fieri, & esse potest, ideo delectatio morosa, tota potest in temporis puncto consistere. Res enim voluntati obiecta vno temporis puncto potest nobis placere, & nos sua iucunditate perfundere. Secundo, scire conuenit, delectationem semper generari ex eo, quòd res aliqua iucunda cum appetitu per operationem coniungitur: operatio autem potest esse multiplex; quare aspectu rerum, auditione, narratione, & sermone, gustatu, odoratu, & tactu oblectamur: item apprehensione & possessione rei: sic etiam, cum res veluti præsentis animi cogitatione fingimus, immo cum multa ficta, quæ esse aut fieri nequeunt, mente concipimus. Potrò delectatio cum mentis cogitatione capitur, potest tripliciter percipi: Aut enim primo ex re ipsa cogitata capitur: & tunc res est obiectum, & materia delectationis, cogitatio verò nõ est obiectum, sed operatio, per quam res cum appetitu coniungitur: quo modo saepe per aspectum, gustatum, auditum, odoratum, vel tactum copulatur. Secundo modo, interdum delectatio ex cogitatione percipitur: & tunc cogitatio, licet in re aliqua externa versatur, est tamen obiectum, & materia delectationis, ita vt nos ipsa rei cogitatio vel recordatio delectet: quòd solet accidere ijs, qui imagines in tabella depictas aspiciunt: aliquando enim delectantur rebus in imagine adumbratis, & effictis, aliquando verò ipsis rerum imaginibus, eas enim contemplantur vt pulchre in tabella descriptas, ita vt placeat earum imaginum conueniens, & apta pictura. Sic etiam delectamur aliquando, quia res mentis cogitatione concepta tanquam pulchra, & nobis iucunda placet; Aliquando verò ex eo, quòd ipsa rei cogitatio, tanquam iucunda quædam conceptio nobis est grata, vt solet esse ijs, qui dicturi, disputaturi, vel concionem habituri sunt, cõtra res obscenas, & turpes, quibus nimirum res ipsæ obscenæ displicent, at verò placent cogitationes conceptæ. Tertio modo potest delectatio euenire, eo quòd ex desiderio, spe, studio boni iucundi, vel utilis, & comodi capiatur: & tunc huiusmodi delectatio cum appetitu coniungitur per voluntatem, & actum perueniendi ad opus externum, cum tamen primæ duæ delectationes ante dictæ, sint absque voluntate operis cõplendi; & propterea hæc postrema delectatio coniuncta copulataque est cum voluntate opus perficiendi; & ideo sequitur cupiditatis & desiderij naturam.

Cap. VI.

De delectatione morosa.

PRIMO quæritur, An delectatio morosa circa obiectum malum sit peccatum? Tres in hac re inuenio sententias. Prima est quæ refert S. Thomas, non esse peccatum, modo sit absque studio, & voluntate malè faciendi, & absque omni occasione cõsentiendi in opus, & factum malum. quam sententiam Cordubensis lib. 1. questionum, quæst. 23.

S. Tho. 1. 2.
q. 74. ar. 8.

Matth. 5.
Exod. 20.

dub. 11. Martino adscribit, & ait eam esse probabilem, licet minus turam, & publicè minimè docendam. At reuera Martinus q. 3. de luxuria ad 17. argumentum, ubi hanc questionem attigit, eam peccatum esse planè fatetur; ita tamen, ut dicat, non esse facile condemnandum eum, qui cogitatione mala delectatur. Prima hæc sententia potest probari dupliciter. **Primò**, auctoritate Christi Domini: *Qui videris, inquit, mulierem ad concupiscendam eam, iam machatus est eam in corde suo.* & in nono ac decimo præceptis Decalogi solùm dicitur: *Non concupisces uxorem, vel rem proximi tui.* ergo cupiditas, & voluntas mali perpetrandi est peccatum, nõ tamen sola delectatio, quæ de malo cogitatio percipitur. **Deinde**, exemplo probatur: quoniam potest quis de bello iniquo apud se cogitans, animo fingere, se ducesse & imperatorem, exercitum per varia loca traicientem, contra hostes strenuè pugnantem, mirifice sese defendentem: in qua delectatione non videtur facile peccati condemnandus. **Præterea**, non videtur peccare, qui solo aspectu ludi, vel duelli aut spectaculi lege aliqua interdicti oblectatur. **Postremò**, non peccat, qui tempore, quo ieiunium seruare præcepto compellitur, de esu carnum cogitans in eo sese delectat. **Secunda opinio distinguit in hunc modum**: aut res, inquit, cogitata per se mala est, qualia sunt, quæ iure naturali damnantur: aut solum est mala, quia lege aliqua scripta prohibetur, ut esus carnum certis quibusdam anni temporibus interdictus, ludi & spectacula, quæ lex humana vetat. **Si res igitur sit per se mala**, tunc delectatio, quæ ex ea capitur, est peccatum, quia cum res sit per suam naturam mala, rectæ rationi repugnat, & proinde delectatio ex ea re capta est mala. nõ quicquid delectat, hoc ipso placet, & approbatur; at peccatum est, approbare, & gratum & acceptum habere id, quod malum ac turpe esse, cognoscitur. **Si verò res lege tantummodo scripta vitetur**; tunc delectatio, quæ ex ea re absolute, simpliciter, & per se cogitata percipitur, nullum est peccatum, modò nõ delectemur eiusmodi re, quatenus lege interdicta. **Fieri**, quod dico exemplo perspicuum. Titius in ieiuniorum temporibus cogitans de esu carnum absolute & per se delectatur in eo, non tamen ut lege interdicto, ac minimè peccat. **Confirmant hoc multiplici ratione.** **Primò**, quia delectatio cogitationem consequitur, sed cogitatio est circa esum carnum absolute per se sumptum; at esus carnum per se nõ est malus: ergo huiusmodi delectatio nõ est circa obiectum malum. **Item**, quia sicut intellectus, vel ratio, quæ sunt re coniuncta, potest cogitatione se iungere, & vnum absque alio concipere; sic etiam voluntas potest, quæ sunt re ipsa connexa discernere, & vnum sine altero velle: ergo potest in esu carnum absolute, & per se cogitatio delectari, non quatenus est lege interdictus: sed quatenus carnum vsus simpliciter iucundus, aut utilis cogitatur. **Deinde**, quia alioquin peccarent, quotquot delectantur aspectu simplici ludi vel spectaculi, humanis legibus damnati. **Accedit his**, quod leges humanæ multa opera externa vetant, & proinde voluntatem ea faciendi, & delectationem, quæ capitur ex ijs, ut sunt lege interdicta, non tamen condemnant delectationem

absque vlllo studio, & volutate operis complendi: non enim leges humanæ, actus mentis inter nos imperant, aut prohibent; nisi ea ratione, qua referuntur, & diriguntur ad opus. **Tertia opinio**, absolute docet, omnem delectationem circa obiectum malum, esse peccatum. **Hæc opinio est communi Theologorum consensu approbata, & recepta**: Illud tamen animaduertendum puto, eam intelligi de delectatione, qua quis delectatur in malo, ut malum est: nam in malis sæpè, potest aliquid boni cogitatione apprehendi, ita ut voluntas oblectetur in ea boni ratione cogitata. **Explico me**: Titius ex equo, iumento, vel curru fuit ridiculus, risum excitat, & lætitiã: tunc is, qui lætatur & ridet, nequaquam delectatur de malo, neque enim oblectatur de vulnere, aut membri incommodo, aut corporis offensione, verum de modo ridiculo, quo ille decedit. **Ad eundem modum**, cum narrantur furta quædam, fraudes, & infidie mirabili dexteritate & artificio paratæ, & instructæ ad nocendum ridere consueuimus, & dulcem quandam animo voluptatem percipere: quæ enim noua & insolita, quæ mira, & subtilia sunt, ea ferè natura sua pariunt voluptatem. **Similiter aspectu ludi, vel spectaculi non boni, duelli item & belli iniqui, delectamur**, quòd subtiliter, & ingeniosè aliquid agatur, quòd fortiter & strenuè pugnetur, quòd arma resplendeant, lieus perfonet, tuba clangat. **Hæc omnia docte, & verè Caietanus annotauit.**

In hac igitur questione, prima sententia videtur esse temeraria, quia est contra communem omnium Theologorum sententiam. **Altiſſod lib. 2. tract. 28. cap. 4. quest. 2. A lexan. part. 2. quest. 109. m. 115. Thom. 1. 2. quest. 74. art. 8. Bonau. 2. dist. 24. part. 2. art. 2. q. 2. Richard. 2. dist. 24. art. 4. q. 4. Scot. 2. dist. 46. q. 1. 8. sequitur secundum Duran. 2. d. 24. q. 6. & Gabr. 4. dist. 15. q. 13. art. 3. dub. 2. Mai. 2. dist. 42. quest. 18. Antoni. 2. part. tit. 1. cap. 4. §. 1. Angel. Syueff. Tabien. Armill. Caietan. verbo cogitatio, & verbo delectatio. & Nauar. cap. 16. nu. 9. videtur quoque esse contra Patrum doctrinam: scilicet contra Chrysost. hom. 17. in Math. Hilari. in Math. cano. 4. August. lib. 12. de Trinit. cap. 12. Gregor. lib. 21. Mora. cap. 3. Isidor. qui citatur 22. quest. 7. cap. non solum. & Bernar. de interio. domo cap. 40. Videtur etiam cum ratione pugnaire: etenim res mala, ut mala est in moribus, cum recta ratione discordat & pugnat: ergo voluntati rectæ displicere debet: at voluntas, quæ ea delectatur; eam approbat, & tanquam sibi gratam & acceptam habet; ergo hoc ipso peccat. **Secunda verò opinio**, non est, quod distinguit ea, quæ sunt ex lege interdicta, ab ijs, quæ sunt per se mala: quoniam si ijs, qui delectatur cogitans de esu carnum absolute & per se, non autem ut est certis temporibus interdictus, non peccat, ideo est, quia delectationem nõ capit ex re mala, quatenus mala; nam esus carnum per se malus non est, sed medius & indifferens. **At verò idem iuris est in ijs, quæ sunt per se mala, quoniam si in ijs, aliqua boni ratio potest mentis cogitatione concipi, & voluntas in ea, ut bona est, delectetur, peccatum non contrahit, ut in exemplis, supra allatis dixi, idem que in multis alijs elucescit. nam etiam si bellum sit****

iniustum,

Caietanus
sua de
delectatione
refert

iniustum, si quis tamen cogitatione se fingat du-
cem decoris armis indutum, strenuè exercitum
ducentem per loca ardua, & inaccessa sine peri-
culo aut damno, arte & industria singulari, non
videtur lethaliter peccare (meo iudicio) sese ijs
rebus animo confectis oblectando, dummodo ex
ea parte, qua bellum est inique susceptum, aut ex
vulneribus, cedibus, incendijs, & id genus malis,
delectationem non capiat. Pari ratione non erit
semper peccatum in eo, qui delectatur aspectu
duelli, ludi, aut spectaculi publice exhibiti, quo
solent animi recreandi gratia, agitari ferè cum
multorum hominù interdum interitu vel dam-
no. Qui præterea animo se fingit locupletem, ma-
gnos quotidie sumptus facientem, plurima gratis,
& liberaliter donantem, cum tamen aliqui
reuera sit pauper, & voto voluntariæ paupertatis
adstrictus, in eo non videtur peccare lethaliter.
Quare tertia opinio eo modo, quæ explicuimus,
merito est amplectenda.

Secundo queritur, num Delectatio morosa sit
lethalis culpa, an venialis, pro varietate materiæ
gravis, vel leuis in qua versatur? Quidam existi-
mant Delectationis morosæ, quæ in culpa, & in
vicio est, deformitatem nequaquam respondere
magnitudini vel exiguitati materiæ: quia (secun-
dum eos) materia prauitate, quam habet, in dele-
ctatione minimè transfundit. Sic videtur sentire
Ledesmius, p. 3. in 4. q. 21. a. 7. sic Cor. dub. in lib. 2. que-
stionum. q. 30. dub. 1. Ratio eorum est, quia inter dele-
ctatione morosam, & voluntatem faciendi opus,
hoc interest: quòd voluntas tota suam turpitudi-
nem sumit ab opere externo, quòd tanquam ob-
iectum sibi propositum habet, quia est voluntas
perueniendi ad opus: At verò Delectatio moro-
sa, cum omni voluntate caret opus complendi,
per se in ipsa voluntate finitur, ac consummatur:
non enim est veluti quidam gradus, & transitus ad
opus externum, ergo per se deformitatis grauita-
tem vel leuitatem habet, nõ autem ex obiecto &
materia. Deinde si per vim quispiam adigeretur
ad libidinem externam, aut si virgo iniuita viola-
retur, & tamen interius delectaretur, peccatù se-
se delectando susciperet, cum alioqui actus libi-
dinis exterior vacaret omni culpa, vt potè violè-
tus: Ergo morosa delectatio per se, & ex se ha-
bet prauitatem. Adhæc, aliquando in obiecta re,
& materia externa nulla turpitudò, nulla de-
formitas inest, & tamè delectatio, quæ inde capitur,
est mala. Vt si quis peruiugi oblectaretur, quòd se
in somno polluisset, aut quòd dormiès, vel ebri⁹,
vel mente captus aliquè occidisset, aut quòd peie-
rasset. Verùm enimerò cõmuni Theologorum
consensu receptum est, vt videre est apud Duran.
Richard. Caiet. Antoni. Gabr. Angel. Syluest. Ar-
mil. Namarr. locis citatis, delectationis morosæ
grauitatem, vel leuitatem ex materia magna, vel
parua estimari: ita vt si materia sit leuis, delecta-
tio sit venialis, lethalis verò, si grauis. Id quòd ra-
tio ex his, quæ hæcenus dixi, satis ostendit: quia ob-
iectum, quatenus malù in moribus, cum sit rectæ
rationi dissentaneum, à voluntate approbari, &
gratum atque acceptum haberi, iure non potest:
ergo voluntas sese delectando in malis, vt mala
sunt, & grauius leuius peccat, quo subiecta ma-
teriæ grauior aut leuior est.

Ad obiecta verò non magni operis est respon-
dere: & ad primùm respondeo, delectationem
morosam esse quidem peccatum, quòd in so-
la voluntate completur; nihilominus tamen il-
la obiectum habet suum: omnis enim delectatio
de aliquo obiecto, & materia capitur, in qua ter-
minatur, licet in actum exteriorem non tendat,
siue ad opus non veniat voluntas, quæ solum de-
lectatur interius. Quare sicut odiù est peccatum,
quòd consummatur in mente, non quia obiecto
careat (hoc enim fieri non potest) sed quia in so-
la voluntate perficitur, citra vllum opus exter-
num: ita etiam delectatio morosa est peccatum,
quòd interius in voluntate completur, non qui-
dem sine obiecto, & materia, sed absq; villo actu
exteriori. Sufficit autem, si obiectum, quatenus
malum est, voluntati placeat, & ipsam delectet;
nam hoc ipso peccat voluntas. Ad secundum ar-
gumentum respondeo: sicut Magistratus secun-
dum leges, reum criminis morte puniens, in actu
externo, quem præstat, non peccat; si tamen ex o-
dio, vindicta, vel ira eum pœna plectat alioqui
iusta, & debita, delinquit interius, & grauius,
quia odium, inuidia, vel ira in obiecto malo ver-
satur: eodem modo, si quis cù scorto rem habeat
inuitus, interius tamè sponte oblectetur, quãuis
in actu exteriori liber non sit, in delectatione ta-
men morosa peccat, quia hoc ipso, quòd spontè
delectatur, quamuis rem turpem faciat inuitus,
libidinem, & luxuriam interius, non autem exte-
rius sibi gratam, & acceptam habet. Ad tertium
argumentum pari modo respondeo; delectatio-
nem morosam in eo homine vitio, & culpæ tri-
bui, non eo, quòd ille se in somno polluerit, sed
eo quòd voluntaria delectatione in pollutionem
vt in obiectum & finem intendat: veluti si bellua
Titium occideret, & Caius ea nece sese oblecta-
ret, actus quidem exterior, vt à bellua proficisci-
tur, culpa vacaret, delectatio tamen Caij, esset in
vitio, quia necem Titij, vt rem sibi gratam & ac-
ceptam haberet.

Tertiò queritur, An morosa delectatio specie
suâ sumat a varietate materiæ sibi subiectæ? Rem
declaro; in opere luxuriæ tanquam genere, mul-
tæ species continentur; fornicatio, adulterium,
incestus, stuprum, raptus, sacrilegium: Queritur
modo an delectationes morosæ, quæ capiuntur
ex re turpi, & obscœna, inter sese specie distent,
sicut etiam opera libidinis externæ? Quidam o-
pinantur delectationis morosæ species non sumi
ex varietate operis externi, sed sui obiecti,
quòd opus externum non est, cum delectatio ad
actum exteriorem non referatur, immo potius
tota in voluntate consummetur. Quòd his probant
argumentis. Nam actus externus aliquando
est bonus, & tamen delectatio morosa est mala:
interdum enim vsuuenit; vt Titius rem cum pro-
pria vxore habens, sese delectet cogitans de vxore
aliena. Item, quia inter species luxuriæ quæ-
dam sunt propriæ contra iustitiam, vt adulteri-
um, stuprum, & raptus: quædam contra pietat-
em, & reuerentiam debitam ijs, qui sunt sangui-
ne, & cognatione coniuncti, vt incestus; quæ-
dam contra religionem, vt sacrilegium. At in dele-
ctatione morosa nulla apparet talis varietas: non
enim si quis delectationem capiat ex cogitatione
conubi

concupiscit cum vxore aliena, quam adamat, aut cum stuprata virgine, aut cum puella rapta parentibus, aut cum foemina sibi propinqua, aut voto castitatis adstricta, iustitiam violat, pietatem aut religionem. Accedit, quod delectatio morosa non est gradus, & progressus ad opus externum, ut est voluntas, & cupiditas faciendi. Ergo tametsi voluntas, & affectus, qui dirigitur ad opus, specie est diuersus, pro varietate operis, quod est eius finis & terminus, non tamen delectatio morosa, quae vnico voluntatis actu terminatur: non in opere externo. At verò communis est Theologorum sententia, Antoni. *parte secunda, tit. 5. cap. 1. §. 6.* Nauarr. *in Manual. cap. 16. num. 9. & c. 6. num. 8.* Angel. & Syluest. *loci citati, & Sor. 4. dist. 18. quest. 2. art. 4. post septimam conclusionem, Tabien. cogitatio morosa, num. 1.* Caietan. *secunda secunda questione 154. artic. 4. ad 2.* delectationes morosas pro varietate operis externi specie ab se inuicem seungi: fortassis prima opinio à secunda verbis tantum, non re ipsa dissentit. Quod ut maiori explanationis luce detularem, animaduertendum arbitror, dubitare neminem, prauum voluntatis affectum, qui ad opus tanquam finem, & terminum refertur, specie differre pro diuersitate operis, in quod, ut in finem dirigitur, quare sicut variae sunt luxuriae species, sic etiam voluntas, & cupiditas luxuriae distinguitur specie, & quale fuerit luxuriae opus externum, talis quoque erit voluntas, & desiderium luxuriae atque libidinis. At verò delectatio morosa in re, & materia libidinis, à voluntate, & affectu differt, quod voluntas, & cupiditas libidinis semper est eiusdem speciei, cuius est libido, & semper habet eandem, qua libido exterior inficitur, prauitatem. At delectatio morosa licet speciem, & turpitudinem sumat ab obiecto; non semper tamē totam speciem, maculam, & fæditatem externae luxuriae, & libidinis habet: exterior libido semper omnem suam speciem deformitatem quae, in voluntatem & desiderium operis transfundit; cum tamen non semper in delectationem morosam transfinitat. **Pono exemplum:** Si Titius habeat rem cum vxore aliena, vel cum foemina sibi sanguine coniuncta, vel cum puella virgine Deo sacra, adulterium, incestum, vel sacrilegium committit, ad quod satis est, si norit esse vxorem alienam, vel propinquam, vel sacram, etiam si nollet esse alienam, propinquam, vel sacram: huius enim generis circumstantiae cum sint in ipso opere, separari, & seungi nequeunt re ipsa; & proinde ad luxuriae foeditatem sufficit earum notitia, ex qua fit, ut Titius hoc ipso, quod vult, & appetit opus, velit quoque eiusmodi circumstantias. Sic etiam si idem Titius velit, & optet rem habere cum foemina, quam nouit esse vxorem alterius, vel affinem sibi, vel Deo voto factam addictam, tota eius cupiditas est adulterij, incestus, vel sacrilegij, quia est veluti progressus quidam & motus ad incestum, adulterium, vel sacrilegium. At verò si delectatur Titius in cogitatione complexus cum vxore aliena, quam talem verè nouit esse, non suam, non hoc ipso, quod nouit esse alienam, delectationem morosam capit ex adulterio; potest enim Titius delectari in cogitato congressu, non ut est cum vxore aliena, sed absolute, ut est cum foemi-

na sibi non nupta: delectatio enim terminatur in foemina, prout est in cogitatione Titij; at prout est in cogitatione Titij, non est vxor aliena, sed absolute tantum omni vinculo soluta; & proinde delectatio solummodo tunc habet speciem, & deformitatem libidinis, & luxuriae simplicis, quia talis nimirum est res cogitata, in quam Titius delectatione fertur. Si tamen de ea delectetur, ut cogitatione apprehenditur tanquam vxor alterius, vel foemina sibi propinqua, & cognata, aut quae Deo vouerit virginitatem, tunc delectatio habet rationem adulterij, incestus, vel sacrilegij. Quare si generatim loquamur; sicut delectatio morosa, in vitio & culpa habet grauitatem, vel leuitatem, ex varietate materiae grandis vel paruae; ita etiam sumit speciem ab obiecto & materia; ita tamen ut obiectum tunc omnem suam speciem, & prauitatem in delectationem morosam deriuat, quando delectatio ex re obiecta capitur, ut cogitata ex omni malo, quod habet in se. Si enim res cogitetur, ut ex parte tantum mala, non ex toto, turpitudinem ex parte, non ex toto transfunderet in delectationem. Nam pari ratione superius iam dixi; non eo, quod res est mala, delectationem esse malam, quia potest delectatio terminari in aliqua boni ratione, quae inest in re mala; ad eundem modum, licet res mala duabus tribulue prauitatis sit infecta, potest nihilominus delectatio vnus tantummodo esse deformitatis, quoniam ad vnam duntaxat cogitationem conceptam turpitudinem, refertur.

Quartò queritur, num delectatio, quae versatur in cogitatione, qua res mala cogitatur, hoc ipso sit mala? Haecenus dixi de delectatione, quae versatur, & finitur in re mala, sed nobiscum mentis cogitatione coniuncta, hoc est, de delectatione, quae ex re mala cogitata capitur: siue de delectatione, cuius obiectum est malum; ita ut cogitatio solum sit operatio, per quam nobiscum res exterior mala coniungitur: Nunc verò dicere oportet de delectatione, cuius obiectum est cogitatio, qua rem malam cogitamus. In qua re, non est tanta controuersia, aut difficultas, quippe inter omnes conuenit, huiusmodi delectationem, aliquando esse bonam, aliquando immundam, & malam; aliquando vanam & inuilem, aliquando indifferentem. Delectatio bona est, quado Titius disputaturus, docturus, concionaturus delectatur absque vilo peccati periculo, de argumentis, rationibus subtiliter, & acute excogitatis, & inuentis contra res turpes & obscenas. Vana & inutilis est delectatio, si Titio eiusmodi cogitationes vanae, & inutiliter sine iusta, & probabili causa placeant. Mala porro delectatio tunc erit, quando in hisce cogitationibus delectatio fuerit cum periculo peccati, ut potest vel consensus in opus, vel delectationis morosae in re mala.

Quintò queritur, An ut delectatio morosa, sit in vitio & culpa lethali, sufficiat eam esse implicitè, & indirectè voluntariam, an verò etiam oporteat, ut sit voluntaria explicitè seu expressè, & directè. Hunc consensus appellant Doctores expressum, illum autem, tacitum, & interpretatum. **Exempli causa,** in appetitu sensus, vel in sensum ipsum irrepit, & influit certa quaedam delectatio ex cogitatione turpi, & immunda: vo-

luntas verò (etiã si eam delectationem in sensu ratio animaduertat) nec reprimat, nec auertit, cum tamen possit, nec acceptam habet, sed solam permittit, ac sinit appetitum sensus in ea delectatione persisteri: Quæritur, an quia non refrænatur, compescitur, & repellit voluntas, cum tamen possit, eo ipso grauius peccet.

Quòd ad hanc rem pertinet, vno ore fatentur omnes, lethali culpæ tribuendum, quando imminet probabile periculum expressi consensus in eam delectationem: nam statim atque tale periculum præuidetur, debet voluntas se conuertere ad eam comprimendam: ita quoque si periculum impendeat consensus in opus immundum, & turpe. Illud etiã omnes concedunt, voluntatem grauius delinquere, quotiescunq; talis delectatio est tacite, & implicite voluntaria. Nam licet teste Bonau. in 2. d. 24. art. 4. q. 2. aliqui senserint ad lethale peccatum contrahendum in delectatione morosa, non sufficere tacitum consensum, sed requiri etiã expressum: Ipse tamen Bonauentura, in eo loco, & Richardus, in 2. d. 24. art. 4. q. 4. & ceteri Scholastici Theologi vnanimi consensu docuere; satis esse tacitum, implicitumq; consensum. Tunc verò est talis consensus, cum voluntas non solum potest delectationem cohibere & auertere, sed etiã debet. VERVM QVAESTIO EST, an hoc ipso, quod ratio animaduertit talem inesse delectationem in appetitu sensus, debeat eam reprimere, arcere, & propellere? Illud quoque certò constat, non esse voluntatem in culpa, cum eam delectationem non depellit, & supprimit, quando non debet, tamen si possit. His positis, sunt duæ opiniones, vna docet non esse tacitum, aut implicitum consensum ex hoc solo, quod voluntas delectationem non repudiet, & auertat, cum id tamen possit: & proinde culpæ, & vicio non dari saltè lethali, quando voluntas eam non coërcet, respuit, & eijcit, dummodo absit omne probabile periculum expressi consensus in eam. Quare iuxta hanc opinionem, excitata in appetitu sensus, vel sensu delectatione turpi & obscena, si ea voluntati placeat, erit lethale peccatum: si minimè, tunc aut ratio animaduertit, instare periculum consensus expressi in eam, & tunc illam comprimere, & repudiare voluntas debet; alioqui contrahit culpam lethalem: Aut ratio nequaquam animaduertit periculum imminere consensus, quia reuera absit omne periculum: tunc voluntas eam non respuens, & auertens delectationem, peccat quidem, sed non grauius. In hac sententia videntur esse Angel. *cogitatio n. 2. Syluest. Delectatio, q. 1. vers. 4. propè finem. Tabien. Cogitatio morosa, q. 6. propè finem. Caietan. in sum. Delectatio morosa, magna tamen. Armil. cogitatio, nu. 3. Nauarr. in Manu. cap. 11. nu. 12. 13. vers. quarum vt absque rationabili causa.* Ratio eorum ad id probandum est, quia si nullum periculum impendeat, vel consensus expressi in delectationem, vel in opus exterius, nulla lege compellitur voluntas ad eam cohibendam vel depellendam, licet in sua potestate sit eam cohibere, & auertere; quoniam ex multis causis, potest eiusmodi delectationem in corporis sensu relinquere, ita vt tuta conscientia permittat appetitum sensus, vel sensum in ea delectatione persisteri, quod probant exemplo non ab simili.

Nam ob id, quod quispiam, cum à Dæmone, vel ab alio hoste tentatur eius probitas & virtus, delectationem non repellit, cum potest commodè, tacite vel implicite in eam consentire nequaquam videtur: non enim statim atque potest, eam propulsare, auertere, & abijcere debet, modò omne periculum consensus in eam, vel in opus exterius, declinet, ac vitet. Accedit his, quod Bernardus ait: *cap. 40. de interiori domo: cogitatio immunda mentem non inquinat, cum pulsat, nisi cum hanc sibi per delectationem subiungat. Altera opinio docet lethaliter aliquem delinquere non reprimendo, & repellendo eiusmodi delectationem, & hoc ipso, inesse illi tacitum implicitumque consensum voluntatis, dum eam non respuit & auertit, cum possit: quia ex eo, quod eam potest voluntas repellere, lege compellitur ad id faciendum: & si faciat, tacitum illi præbet assensum. Deinde, quia naturaliter fit, vt appetitu sensus vel sensu sese in aliquo oblectante, simul quoque voluntas sponte sua delectetur, nisi repugnet & obstitat: Ergo si ratio animaduertat, & voluntas eum appetitum non coërcet, cohibeat, & reprimat, eo ipso vnà cū appetitu animali mens proculdubio sponte, & liberè delectabitur: ergo si mentem cogitatio immunda pulset, voluntas debet eam refrænare & auertere.*

Vt propositam controuersiam magis explicem, norandum puto, aliquas esse causas, ob quas delectationem in appetitu sensus, vel sensu excitatam ac surgentem possimus abiq; culpa non propulsare, & eijcere. Eæ sunt in primis cum oritur eiusmodi delectatio, ex sacris peccatorum confessionibus audiendis; aut ex cogitatione, vel lectione rerum turpium, & obscenarum, disputandi, docendi, vel concionandi gratia suscepta, aut ex itinere, quod equo facimus: Aut ex aspectu feminæ, aut sermone cum ea habito, honesto tamè, necessario aut vili ipsi vel nobis, in his enim nullo iure compellimur ad causas earum delectationum in sensu & animum illabentium remouendas. Porro nobis in causa ipsa alioqui iusta, & honesta insistentibus, & immorantibus, delectatio permanet, quæ sicut ea ex causa existit, ac nascitur; sic ea quoque, retenta, & præsentè conseruatur, & durat. Pari ratione (vt mihi quidem videtur) si quis vir probus, ac timens Deum fatigetur, & laboret in ea delectatione repellenda, & cogitatione auertenda, & nihilominus eam adhuc permanere videat, & sentiat, non peccat illam amplius reprimendam, & propulsandam non curans: satis enim est, si in eam non consentiat expressè; nec si deinceps talem ille delectationem abijcere non studeat, lethalis se culpæ crimine obstringit. Si quis item expertus sit delectationem, eo magis roborari, & inualecere, quo ei magis obnititur, & obstitit, & aliquando eam minus ex parte, immò etiã ex toto desinere, cum negligitur: Tunc, mea quoque sententia, si nihil, aut minimum de ea laboret, dummodo non præbeat assensum, non est ille reus lethalis criminis. & de his casibus, & alijs similibus existimo loquutos fuisse primæ opinionis auctores. At verò cum nulla iusta, debita, & legitima, aut rationabilis subest causa, ex qua delectatio in sensum, aut appetitum irreperens oriatur, probabilior mihi videtur opinio,

docens

Nau. c. 11.
n. 12. & 13.

docens tacitè, & implicite eum consentire, qui non repellit, & auertit, cum possit, eam delectationem: quoniam delectatio turpis, & obscœna, vel quacunque alia ratione mala, & vitiosa per se allicit & trahit appetitum, & animum: ergo si ratio animaduertat, & voluntas commodè eam possit exuere, & deponere, hoc ipso ad eam reprimendam, & exterminandam iure compellitur. *Quæres*, quid dicendum, cum causa delectationis iusta subest, & delectatio potest facile repelli, causa vndè enascitur adhuc permanente, neque abiecta, neque relicta, an tunc eiusmodi delectationem eiicere, atq; depellere à nobis debeamus? vt exemplo explicem; sive dum pœnitentium confessiones excipis, posse te facili negotio obscœnam delectationem arcere, & fugare absque hoc, quod ab audiendis peccatorum confessionibus cesses; an debeas immundam cogitationem, & delectationem sensus auertere. *Respondeo*, meo quidem iudicio nos ad id faciendum recta ratione compelli, & ea est, quia vtrumque possumus minimo labore, & facili negotio: quoniam & causa alioqui iusta, & legitima non deseritur, & delectatio facile excluditur causa adhuc non prætermissa: ergo debemus delectationem repellere; si quidem causam iustam, & ex qua delectatio existit, ac surgit, omittere nõ cogimur: ea igitur retenta, delectatio deponi, arceri, & fugari debet, si facile potest.

Sextò queritur, An vidua cogitando de actu coniugali præterito, si eo delectetur, grauius delinquat? Dux sunt opiniones, vna negat esse huiusmodi delectationem per se lethalem, modo vidua extra omnem occasionem sit sese sponte, & volutariè polluendi, aut consentiendi in maritalem complexum, quo nunc vti nõ potest. Hoc tradunt Palud. 4. d. 9. q. 3. conclus. 1. Angel. cogitatio. nu. 2. Rosel. delectatio. nu. 3. Caietan. in opusculis 10. 1. tract. 14. dub. 2. Medin. 1. 2. q. 7. 4. a. 8. Armill. delectatio. nu. 3. *Prima ratio* eorum est: quia delectatio in bono, vel malo talis est, qualis & operatio, quam sequitur: sed actus coniugalis præteritus fuit bonus, & delectatio est de eo actu, qui præterijt, ergo est bona. *Deinde*, quia delectari, est gratum, & acceptum aliquid habere; at vidua iure potest complexum coniugalem præteritum habere gratum, & acceptum sibi. *Item*, quia memoria præteritarum rerum bonarum, quamuis nos delectet, sine culpa est. *Præterea*, argumentum sumunt ab exemplo iudicis, qui citra omnem culpam delectari potest, quod improbos morte punierit, atque damnauerit: id etenim potest tuta conscientia alij enarrare, gratumq; sibi, & acceptum id operis habere. *Secunda opinio* affirmat grauius viduam peccare de coniugali congressu præterito cum delectatione cogitantem, quod sic conantur ostendere: quia licet cogitatio sit de maritali complexu, qui iam transijt, iusto nimirum, & legitimo; delectatio tamè est de virili congressu, quem vidua cogitatione nunc concipit, vt præsentem; ita videntur sentire Siluest. delectatio q. 3. Tabien. cogitatio q. 7. Nauar. in Manua. c. 16. nu. 10. Cordubens. in suis questionibus lib. 1. q. 23. dub. 12.

Cæterum in hac quaestione nõ videtur esse magna difficultas. *Est enim* eiusmodi delectatio in viduis peccatum ex suo genere graue: nam si vi-

dua maritalem complexum mentis cogitatione concipit tanquam præsentem, ita vt coniugalis amplexus, oscula, & tactus præteritos animo suo fingat, ac secum cogitando voluat, & ea animi cogitatione excitet delectationem in appetitu, vel sensu, tunc si in eam consentiat, proculdubio lethali culpa mentem, & animum commaculat, tametsi nullum aliud consensus, vel peccati periculum sibi creet. Quoniam licet actus præteriti coniugales se ipsa inter coniuges boni fuerint, iusti, & honesti, cum tamen illi tanquam præsentis animo concipiuntur ab ijs, qui matrimonio soluti iam sunt, si voluntatem, & animum sua incunditate, & delectatione deliniant, culpa non carent: quoniam eiusmodi delectatio est de actu, qui in eo, qui delectatur, amplius coniugalis non est. *Omnis autem delectatio ex viri, & femine complexu percepta extra legitimum coniugium, libidinosa, & venerea est; & propterea mala, & vitiosa; eam solummodo excusat maritalis congressus.* Si item ex memoria actus coniugalis, qui præterijt, oriatur, & surgat in appetitu, vel sensu delectatio, quam sua sponte vidua acceptam habeat, & sibi gratam, culpa etiam non vacat: licet nullius alterius peccati periculum vidua incurrat. *At verò* si vidua solum raturum, & firmum, aut etiam gratum, & acceptum habeat actum coniugalem pristinum, ex quo olim delectationem percepit: tunc nullam culpam suscipit, nullum peccatum contrahit: & in hoc prima opinio locum habet: quæ dicit eam non peccare, quia solum placet ei actus, qui transijt, & fuit bonus, atque legitimus, & tota delectatio ex actu bono fuit ante percepta. *Et hoc est*, quod dicere voluit Caietanus, quem alij iuniores supra citati sequuntur, delectari eo actu, solummodo esse, eum gratum, & acceptum habere, scilicet quod fuerit. *Obijcies*, complexus coniugalis est bonus, ergo delectatio, quæ capitur ex eo cogitatio, est bona, si quidem ex obiecto bono percipitur. *Respondeo*, solum argumento concludi bonam esse delectationem, quæ ex maritali congressu, dum re ipsa est, percipitur; non tamen eam, quæ capitur ex eo, dum cogitatur: actus enim coniugalis nõ ex eo, quod cogitatione mentis concipitur, subsistit. *Delectatio igitur* capta ex actu coniugali cogitato, extra matrimonij percipitur; & proinde ex obiecto malo: actus etenim coniugalis, qui re ipsa subsistit, bonus est per se, atq; iure ipso diuino, & naturali concessus: Sed qui tantum cogitatur, & re vera non est; & dum cogitatur, voluntatem, & animum oblectat, malum obiectum est, quoniam hoc ipso, quod delectatio est de actu coniugali tantummodo cogitato, extra coniugium percipitur. *Aliud verò est* de oblectatione, quæ capitur ex iusta, & debita nocentij hominij poena, & vindicta, siue dum fontes auctoritate publica puniuntur, siue dum eorum poenas meritas cogitamus: ea enim delectatio ex obiecto bono percipitur: quare merito iudex delectatur, quod reos, nimirum meritis poenis affecerit, quod in fontes animaduertent: hoc enim nihil aliud est, nisi gaudere bono, & in opere, ac obiecto bono delectari. *Septimò queritur*, An eadem ratio sit de eo, qui cogitat de futuro coniugio, eaque cogitatione, sua sponte delectatur? *Respondeo*, eandem esse.

esse. Sic etiam Cordub. lib. 1. q. 23. dub. 13. licet Medina Victoriam sequutus tradiderit non esse peccatum. Sic exemplum Matrimonio soluti optant nuptias inter se contrahere, qui interim cogitant, gaudentq; de complexu coniugali futuro, delectantur desiderio, & spe futuri coniugij: an peccent isti, quamvis extra omne periculum fiat aliquis alterius peccati, si cogitatio sit de actu coniugali, quatenus eum animo presentem concipiunt: sicut Titium desiderantem nuptias cum Sempronia contrahere, & interim cogitantem maritalem cum ea futurum congressum. Titius id cogitat, delectatur, perinde ac si iam cum Sempronia, cuius nuptias concupiscit, rem haberet, queritur, num peccet Titius, cum de eo futuro complexu delectatur. Cordub. lib. 1. quest. 23. dub. 13. censet peccare, quoniam delectatur extra coniugium de maritali congressu. Medin. 1. 2. quest. 74. art. 8. negat Titium peccatum admittere, quia solum delectatur spe, & desiderio futuri coniugij, & in futuro coniugali complexu. Mihi magis probatur Cordubensis opinio: tunc enim delectatio capitur ex obiecto malo, quia est de congressu coniugali, qui non subsistit in re, verum solum cogitatione confingitur, & in culpa est delectatio, quæ sponte percipitur ex maritali complexu cogitato, non factu, conficto, non vero. Quare delinquere videtur Titius, si delectatio oritur in appetitu, vel sensu, & in eam ipse consentiat, vel certe periculum consensus incurrat. Nec excusatur ex eo, quod delectatio veniat ex desiderio, & spe futuri coniugij: peccatum enim non est coniugium optare, aut sperare, & concupiscere actus, qui coniugium expectatum consequentur: vel desiderare delectationem, quæ provenit ex coniugio futuro, & expectato: sed peccatum est, consentire in delectationem presentem, quæ in sensum, vel appetitum irrepit, & influit ex desiderio, & spe eius, quod sequetur, operati coniugij.

Octavo queritur, An coniuges, qui loco, & tempore prepediti maritali congressu uti nequeunt, peccent graviter si de coniugali complexu futuro, vel præterito cogitent, & delectentur? Respondeo, In his eandem propemodum, licet paulo minorem esse controversiam: quia reuera etsi sunt coniuges, non tamen ex cogitatione bonam delectationem capiunt, quoniam non de maritali congressu, qui re subsistat, sed qui tantum animo cogitatur, & fingitur, & proinde extra matrimonium oblectantur in eo, quod matrimonium consequitur, quod ut dixi, malum est, etiam si omne periculum alicuius alterius peccati abesse videatur: secus est de delectatione, quam coniuges, siue sponsi capiunt ex osculis, amplexibus, & tactibus, quibus in vicem utuntur, tanquam mutue benevolentia, & amoris indicijs, & inuitamentis: His enim actibus iure, & tuta conscientia coniuges utuntur: & ideo delectatio, quam ex ipsis percipiunt, mala non est.

Novo queritur, An lethali crimine teneatur is, qui delectatur peccatis a se per ignorantiam, violentiam, somnum, ebrietatem, amentiam admittis. Ut rem explicem utor exemplis. Titius in ebrietate, vel amentia peccaverat, vel occidit alterum, vel in somno se polluit, aut per ignorantiam

mali aliquid fecit; Queritur an lethaliter delinquit huiusce malis sese delectando, postea eorum recordatus, dum vigilat, aut cum ad pristinam mentem redit, aut cum rei notitiam habet? Duplex est opinio, una docet eum peccare graviter. Primo, quia licet hæc mala in somno, amentia, ebrietate, vel ignorantia voluntaria non fuerint, & ideo sint à culpa libera; at si postea eorum recordatur, dum vigilat, vel dum sobrius est, vel cum ad sanam mentem redit, vel dum ignorantia amplius non laborat, & sponte sua delectatur, quod ea mala fecerit, tunc incipit ea mala scienter velle, & propterea tunc temporis peccat. Deinde, quia peccaret is, qui ea mala vellet committere in ebrietate, amentia, somno, vel per ignorantiam. Postremo, ille quoque delinqueret, qui delectaretur, quod bellua Caium occiderit, & deuoraverit, aut quod quis amens peccet, aut quod per ignorantiam quis falsum testimonium dicat, vel quod sententiam iniquam ferat. Sic Palud. 4. d. 9. q. 3. a. 1. Adrian. 4. questione, quæ incipit, quia dictum est, quod somnus de Eucharistia, & quod 10. a. 2. Sor. 4. d. 12. q. 1. a. 7. Cordub. in suis quest. lib. 2. q. 30. Altera opinio contendit non peccare eum graviter, quia delectatur opere, vel effectu, qui culpa, & vicio vacat, & delectatio talis est, qualis & actio, quam consequitur. Ego tamè priori opinioni tanquam veriori magis assentior: quam firmis rationibus Adrianus comprobavit. Alioqui enim non peccaret puella optans, ut quis eam inuitam, & reluctantem violenter neque hospes, qui maritum inuitaret ad rem habendam cum aliena vxore, quam tamen per inscitiam putaret maritum esse suam. Peccat item is, qui iussione, vel prece monet amentem ad necem hominis, ut etiam is, qui ignorantiam inuitat ad peccandum: ille quoque, qui dum vigilat, curat sese postea in somno polluendum. Ratio horum omnium est, quia factum exterius liberum est à culpa, cum illud excusat ignorantiam, amentiam, ebrietatem, somnum, siue violentiam: At verò delectatio interior culpa non caret, cum nullam ignorantia excusationem habeat, nec vim patiatur ullam; ac proinde tota illa delectatio est voluntaria; cum que in obiecto malo versetur, eo ipso est mala. Cum verò obijcitur: factum exterius est bonum, quia ob ignorantiam culpa caret; ergo delectatio, quæ ex beneficio capitur, vacat omni vicio, & peccato. Respondeo, factum exterius bonitatem suam, quam ex accidenti habet, cum illud à peccato excusat ignorantiam, non transferre in delectationem, quia voluntatis delectatio per ignorantiam non capitur, sed scienter ex re alioqui mala: quemadmodum si presbyter sciens non esse panem, vel vinum consecratum, populo ignorantem exhiberet, atq; proponeret, ut tanquam verum Christi corpus, & sanguinem veneraretur, & coleret, graviter proculdubio peccaret, quia eius voluntas cum certa notitia rei, malum pro bono in publico poneret, & tamen populus inscienter panem, aut vinum venerando, & colendo nequaquam peccaret. Factum igitur ob ignorantiam, circa materiam bonam versatur, quia res alioqui mala, bona fide putatur recta, & honesta, ab omni fraudis, & fallacia suspicione semota: at verò voluntas, quæ sciens rem esse malam, in eam intendit,

eamque proponit, eo ipso vult malum, vel in malo delectatur, vel ad malum alios inuitat, & allicit, & propterea delinquit.

Decimo queritur, An si quis delectaretur ijs rebus, quæ malæ sunt, ea tamen conditione, nisi essent malæ, esset lethalis culpæ reus? velut si delectaretur furto, vel homicidio, nisi esset iure damnatum? Ratio dubitandi est, quia cum panem communem, & profanum, tanquam sacrum veterarumur per errorem bona fide sub tacita, vel expressa conditione, si panis sit consecratus, peccatum non esset, quia per ignorantiam id faceremus. Haud ab simili ratione docet passim omnes, extra culpam eum hominem esse, qui tribuit honorem, & cultum dæmoni simulanti se angelum lucis: quia ei cultum deserit ea conditione, si sit bonus Angelus, alioqui id minime facturus: ergo eadem ratione si Titius delectaretur re mala sub conditione, si mala non esset, non peccaret.

Ad. quod lib. 10. a. 2.

Adrianus rectè probavit eum graviter peccare; quotiescunque voluptatem capit ex ijs rebus, quæ sunt per se malæ, quales sunt, quæ iure naturali damnantur: docetque esse idem iuris de eo, qui optat, ne furtum sit malum: quoniam cupere ne mala sint, quæ naturale ius prohibet, ac damnat, nil aliud est, quàm velle, ut rerum naturæ mutentur: nam quæ iure naturali sunt vitia, ut diximus, sunt per se, & suapte natura mala, ut velle, & optare, ut rerum naturæ mutentur, est contra rectam rationem. Ita scienter etiam velle aliquam delectationem in furto sub conditione, nisi malum esset, omnino est contra rectam rationem, quia hoc ipso, quod quis scit furtum esse per se malum, nec iuste optare potest, ne sit malum, nec tanquam gratum, & acceptum habere, ne esset malum. Alia verò ratio est (ut idem tradit Adrianus) de ijs, quæ solum sunt ex lege scripta, non autem per se, & sua natura mala; quæ idcirco optare quis potest, ne mala sint, cum hoc non sit, nisi cupere, & velle, ne lege vetentur: simul quoque optare, ne huiusmodi lex sit: & proinde non peccat, si hæc rebus delectetur, modo delectatio non sit de ijs rebus, quatenus sunt lege interdicitæ: tunc enim delectatio non percipitur ex ijs ea ratione, quæ malæ sunt, sed ut sunt absolute, & simpliciter res quædam bonæ.

Ad obiecta verò respondeo; cum panem profanum veneramus, & colimus, aut dæmonem reueremur minime culpamur, quia bona fide credimus panem esse consecratum, vel dæmonem esse Angelum bonum: quæ dum ipsi ignoramus, tacita conditio merito nos defendit, & excusat à culpa, alioqui non item, cum rem ipsam nouimus. Et ideo cum perspicuè sit ea esse per se mala, quæ ius naturæ prohibuit, nihil nos à peccato, & culpa liberat adiecta conditio. Eadem ratio videtur esse (ut ex Caietano, quem sequitur etiam Armilla, colligitur) de ijs, quæ solum sunt mala ex aliqua circumstantia. Explicabo rem, Titius non peccat, optans certam feminam in vxorem decere, & ideo desiderat, cum ea rem habere, si foret vxor sua: quia licet sit matrimonio solutus, cupit tamen coniugalem complexum. Addit etiam Caietanus eum quoque hominem non peccare, qui vellet, & desideraret delectationem ex congressu cum femina sibi non nupta, sub conditione si

esset vxor sua: quamuis (ut idem Caietanus affirmat) peccatum sit delectatio, quæ capitur ex cogitato coniugali complexu, quoniam alia est ratio de desiderio, atque de delectatione: quia cum conditione iure possumus quippiam optare; & proinde Titij desiderium refertur, non absolute, & simpliciter, sed sub conditione ad maritalem congressum; at verò cum delectatio capitur ex coniugali complexu cogitato, vel ficto, non facto, & vero, absque conditione, capitur absolute, & simpliciter; & ideo est mala, cum circa malum obiectum verteretur, ut ante iam dixi.

Undecimo queritur, An lethalis sit delectatio morosa, quæ capitur ex cogitatis osculis, amplexibus, & tactibus impudicis, ac libidinosis? Respondeo, esse lethalem, quando tactus, & oscula sunt libidinosa, qualia solent esse, quæ gratia, studio, vel desiderio luxuriæ, & libidinis sunt; ea item oscula, & tactus, quibus partes corporis naturaliter ad coniugalem complexum procreare contrahuntur: in his enim partibus, ac membris sensus est voluptatis: sed cum ea sit à natura propter maritalem congressum, & sobolis procreationem instituta; contra rectam rationem sunt oscula, amplexus, & tactus in hæc corporis membrorum generationi naturaliter destinatis, tamen ad solam delectationem sensus capiendam, citra omne periculum alicuius alterius luxuriæ, vel libidinis dirigantur.

Præcipua ergo questio est, an delectatio, quæ capitur ex osculis, amplexibus, & tactibus in ceteris corporis partibus, sit impudica, & libidinosa hoc ipso, quod quis osculatur, amplectitur, contrectat tantummodo gratia voluptatis, quæ in sensu, ex ipso osculo, amplexu, vel tactu existit, ac surgit: nam si talis pariter quoque delectatio morosa, quæ percipitur ex cogitatione eiusmodi actuum, lethali culpa animum commaculat. **Caietanus** existimat similes actus esse impudicos, quotiescunque aliquis facit eos studio & amore voluptatis illius, quæ inde in sensum irrepit, etià omni alio prauo voluntatis affectu semoto, & peccandi occasione seclusa; ex quo etiam colligit, delectationem morosam ex talium actuum cogitatione perceptam, esse impudicam; & proinde grauem, & lethalem culpam. Quæ de re supersius dicam Deo adiuvante in explanatione sexti decalogi præcepti, ubi explicabo quidnam peccati inest in osculis, amplexibus, & tactibus, quibus aliquis vitetur gratia solius delectationis, quæ ex illis in ipso sensu excitatur.

Duodecimo queritur, An delectatio, quæ capitur ex aspectu femine pulchre, & venustæ, omni alio affectu vitioso, vel peccati illecebrosa semota, culpa lethalis sit? Caietanus non obscure docet interesse plurimum inter delectationem, quæ in tactum incurrit, & eam, quæ in alios corporis sensus illabitur, quod delectatio voluntaria, quæ ex tactu existit, ac manat, hoc ipso, sit impudica, & libidinosa, quia eam natura constituit propter coniugalem complexum, & sobolis procreationem: & proinde extra coniugium eam velle, & optare, est luxuriosus affectus: at verò delectatio, quæ ex operatione aliorum sensuum capitur voluntarie, non est eo ipso impudica, eam enim natura non indidit propter congressum

coniuga-

Cai. 2. 11
144. 4. 4.

Caietanus
op. 1. 1.
tra. 1. 1.
lib. 3. 1.
et. 1. 1.
quædam
peccatum

coniugalem, vel prolem, & proinde per se non est grauius, & mortifera, sed leuis, & venialis tantummodo culpa, tanquam vana, otiosa, vel inuulnitas voluptas, de qua tamen differentia loco citato differemus. **QVÆRES**, quid verò dicendum sit de delectatione, quæ capitur ex aspectu rei turpis, & obscenæ, vel ex auditione, narratione, vel lectione lasciuæ, immundæ, & inhonestæ rei? **Respondeo**, huiusmodi delectationes frequenter esse cum probabili periculo voluntariæ immunditiæ, vel consensu expressi in opus luxuriosum, & libidinosum. **Deinde**, aliquando etiam accidit, vt vel in appetitu sensus, vel in appetitu rationis alix delectationes morosæ oriantur, excitentur, incallescant. In quibus omnibus graue peccatum, vel eius certè periculum inesse mihi videtur. **Si tamè** sola capiatur delectatio sensus ex aspectu, auditione, narratione, vel lectione rerù turpium citra periculum alterius peccati, non erit lethalis culpa, sed venialis: quod ex Caietano alijque colligitur.

Ex his omnibus deducitur inter delectationem, & consensum, & desiderium plurimum distare: quia consensus, & desiderium, siue voluntas effectax referuntur ad opus externum, tanquam progressus quidam, & motus ad terminum; at verò delectatio, quam vocant simplicem complacentiam, ad opus exterius minimè refertur, sed solum est simplex quidam voluntatis affectus, quo res obiecta tanquam iucunda placet, & grata, & accepta habetur. Atque hæc quidem de morosa delectatione, quam potui clarè, distinctè, & breuiter disputari.

Cap. VII.

De cæteris peccatis, quæ in actu voluntatis interiori terminantur.

PRIMO quæritur, Quanam sint alia peccata, quæ interiori consummantur, siue abiq; opere exteriori, siue vna cum eo fiant? **Respondeo**, multa esse huiusmodi peccata, quæ discernere aliquantulum est difficile. Inter hæc est superbiæ crimen, quod ab ambitione, arrogantia, quæ præsumptio vulgò nominatur, inani gloria, auaritia, & contemptione distinguitur. Nam superbia, est immoderata propriæ excellentiæ cupiditas: **Ambitio** verò, est immodica honorum, imperiorum, dignitatum, & potetiæ cupido: **Arrogantia** seu præsumptio, est nimia publicarum administrationum; officiorumque, quæ vires exuperant, cupiditas. **Inanis gloria**, immodicus laudis, gloriæ, ac famæ appetitus: **Auaritia**, nimia præter modum pecuniarum, & diuitiarum libido. **Contemptio** verò, est deprauata voluntas cum aliorum despectione. **Superbus** igitur immoderatè propriam excellentiam affectat: vnde hoc ipso, vult alijs non subijci: sicut è contrario, qui vere corde, & animo humili, & dimisso est, vult, & amat cæteris esse subiectus. Quo fit, vt, quemadmodum in omni peccato potest esse crimen obedientiæ contrarium, & potest esse contemptio, siue neglectio: sic etiã in omni peccato superbia fit, quia in omni peccato inuenitur diuinæ legis violatio. Et propterea vniuersè, & latè sumpta superbia, est mortiferum quodcumque peccatum, quoniam

cum lethale crimen admittitur, diuina lex contemnitur, & perumpitur, cui non vult is, qui peccat, subijci, & obsequi. Porro hæc tria crimina, superbia inquam, contemptio, & inobediencia quam vocant specialem, habent differentiam inter se, & specialia sunt peccata. Explicemus singula: **Cum** quis agit, & peccat in legem eo animo, ne imperanti pareat, est speciale inobedienciæ crimen. Si idè delinquit, vt legem despiciat, vel legislatorem contemnat, est peccatum contemptiõis. Si autem legem quis perfringat, quia non vult alteri subesse, tunc superbiæ crimen incurrit. Ergo inobediens legem dissoluit, labefactat, ac violat: quia nollet sibi præceptum dari: contemnens, quia vellet præcepti neglectiõem, & despicientiam: superbus, quia cupit nulli subijci, ac ita cæteris excellere: **Ambitiosus**, imperia, dignitates, & quicquid potentiæ valet, ac pique stat, appetit. **Auarus**, bona, quæ dicuntur externa, quæque Ethnici Philosophi fortunæ bona appellarunt, pecunias, dico, diuitias, lucra, atque emolumenta terrena concupiscit. **Qui verò** arrogantia, quam præsumptionem dicunt, crimine tenetur, immoderatè administrationes rerum publicarum suis humeris, ac viribus, longè superiores, affectat. Inanis gloriæ cupidus amat laudari ab hominibus, & clarus haberi. Porro in his tripliciter potest accidere, vt quis peccet nempe aut appetendo, aut acquirendo, aut retinendo, & conseruando. Peccat enim qui indignè hæc concupiscit, quærit, aut retinet: qui etiam in his appetendis, comparandis, vel retinendis, vitur malis artibus, ac modis iniquis: præterea cum hæc ipsa in malum finem refert, ac dirigit. Cum itaque excellentiam, honorem, laudem, gloriam & sui nominis claritatem quis appetit, aut quærit ex rebus malis, vanis, vel falsis, malè agit; vt clarius patebit, cum de capitalibus peccatis inferius disputabo.

Sunt & alia peccata interna, quæ non facillè dignosci queunt, videlicet, odium, inuidia, ira. Inter quæ hoc interest, quod is, qui odit alterum, vult illi malum sine aliquo suo commodo, ex eo solum, quod ei displicet eius persona: quo fit, vt in quocumque peccato, quod est contra bonum alterius, dicatur odium inesse, sed generaliter acceptum. Quod vt plenius intelligi queat, est animaduertendum, odium, esse actum, quo malum alteri volumus, quatenus est ei malum: Et quoniam quoties in alterum peccamus, ei aliquo modo nocemus, in eo peccato inest odium, sed latè, & generaliter sumptum, nempe quatenus ei malum inferimus: **Speciale** tamen peccatum odij non est, nisi cum alteri incommodamus ob id, quod ei malum volumus, ex eo, quod nobis eius persona sit odiosa, & infensa, & sine vilo alio nostro emolumento. **Quare** quodcumque re ipsa alterum lædimus, prius in eo peccato inest speciale aliquod iniustitiæ crimen, quàm odium. Nam si famæ alienæ derogamus, est detractio: si probro alterum afficimus, contumelia: Si vitam alicui adimimus, homicidium: Si bona surripimus, furtum. Et sic de cæteris iudicandum. Hoc autem ipso, quod iniustitiæ crimen est, odium quoque generaliter censetur. **Specialis** verò odij prauitas tunc accedit, cum aliquid horum malorum inferimus